

Ján Zlatoústý

(† 407)

Narodil sa v Antiochii, v meste svetla, ako ho nazývali, v trefom meste podľa veľkosti a bohatstva v Impériu. V meste, v ktorom sa aj božský Apolón dožil veľkého sklamaní v živote. Keď naháňal čarokrásnu nymfu Dafné, tu ju dobehol a objal. V tej chvíli sa premenila na vavrín. Odvtedy kvitnú božské vavríny, odvtedy jestvujú Dafniny háje... Aká neprekonateľná poézia starého sveta!

O Jánovej rodine sa hovorilo, že má majetky aj na slnku. Taká bola bohatá. Otec bol vysokým dôstojníkom, zomrel mladý. Matka sa stala vdovou, keď mala dvadsať rokov. Odmietla všetkých pytačov, nechcela sa opäť vydávať. Venovala sa synovi, ktorý pre ňu znamenal všetko. Rečník Libánios, Jánov profesor, raz zvolal: „Ach, aké ženy má kresťanstvo!“

Ján sa dal pokrstiť, keď mal 18 rokov. Povahu mal kresťanskú aj pred krstom. Nijaké myšlienkové zrážky s Bohom, s evanjeliom, s kresťanským učením. Pre neho je to všetko celkom pochopiteľné – ako pre plúca vzduch. Nekolíše ani chvíľku medzi Platónom a Kristom. Bez akýchkoľvek vnútorných kríz. Vždy sa pohyboval iba po slnečnej strane cesty. Toto je ľuďom zriedkavo súdené.

Namiesto kariéry sa pokúsil odísť na púšť. Prekazila mu to matka. Priveľmi sa za neho obetovala, aby ju mohol teraz zanechať samu.

Začal usilovne študovať Sväté písmo. U Diodora Tarzského, bez pochybnosti vynikajúceho učiteľa, štu-

duje biblickú exegézu. Študuje Matúša a Jána. Zamilovaný je do Pavla. Bez prestania číta jeho listy. Od neho prijíma misionárskeho ducha.

Volanie samoty ho neopúšťa. Zutekal aj napriek matkiným protestom. Štyri roky žil pod vedením akéhosi pustovníka v pustých horách. Dva roky celkom sám v akejsi jaskyni neďaleko Antiochie. Zlomili ho bdenie, modlitby, pôsty. Prišiel o zdravie. A zdá sa, že fyzicky nebol ani veľmi mocný, ani príťažlivý. Súčasníci ho opisujú ako človeka nízkej postavy, bledého v tvári, so slabým hlasom a s vráskami na čele – s plešivou hlavou! Takýto sa o seba nemusel strachovať ani na cisárskom dvore!

Napokon sa predsa len vrátil do Antiochie. Ešte vždy však v sebe nosil dušu prísneho kláštorníka. Priveľa požadoval. Takíto ľudia pravidelne prichádzajú do konfliktu s prostredím a ono ich potom odstraňuje, lebo ich nevie prekonať, ani zniesť.

Starý antiochijský biskup vysväť Jána za diakona. O päť rokov neskôr sa stane kňazom. Celý sa oddáva kázaniu, lebo starý biskup tomu aj za mladi sotva rozumel. Ján žne prvé úspechy.

Dvanásť rokov pravidelného kázania bolo až priveľa, aby každý uznal tohto nadaného človeka. Známa je jeho 21. kázeň v súvislosti so sochami. O čo ide? Cisár Teodózius bol nútený zvýšiť dane. Antiochia zúrila. Zrúcala všetky cisárovo sochy v meste. Aj pamätníky cisárových najmilších. Čoskoro sa však davu zmocnila hrôza z cisárovej pomsty. Ján kázňami upokojoval dav, cisár nechcel trestať. Všetko sa dobre skončilo.

Prísny pustovník hľadá na svet otvorenými očami. Čo vidí? Že mnohí kresťania žijú vlastne pohansky. Cirkusy, divadlá, verejné kúpaliská, pohanské slávnosti navštevovali spolu rovnako kresťania ako pohania.

A vôbec, vonkajším životom sa takmer nerozlišovali. To rodený pustovník nevedel pochopiť, ani nájsť medzi tým súvislosť. Vyrážal z neho vulkán. Svetácky duch zasiahol aj klér, kňazov. Hlavy dvíhali aj sväté panny. Prekážali mu aj sociálne nespravodlivosti. Bol dušou reformátorov! Pri kázňach šlahal. A to je najľahší spôsob, ako si získať nepriateľov. A veru si ich aj získal. Mnohí ho nemohli ani vidieť. V rečníckom umení bol neprekonateľný. Nazvali ho kresťanským Demostenom.

Ako to dokázal, taký slabučký a chorľavý? To je jeho tajomstvo. Vyhlásil: „Kázeň ma uzdravuje. Len čo otvorím ústa, mizne všetka únava...“ Okrem toho veril v silu slova. Hovoril: „Stačil by jeden nadšený človek a obnovil by celý národ!“ Neskôr sa sám presvedčí, že trochu prehnal.

Jazyk mal obdivuhodne čistý a zvonivý. Štýl živý a obrazný. Bol mimoriadne presvedčivý. Pôsobil ako magnet. Obluboval dlhé úvody. Nimi pripravoval poslucháčstvo na to, čo má povedať. Keď hovorí, vládne nad ľuďmi ako čarodejník. Niektoré jeho kázne trvali aj dve hodiny. Poslucháči na konci pozerali jeden na druhého. Čo sa mu stalo, prečo je dnes taký krátky?

V čom spočíva toto jeho tajomstvo?

Po prvé: mal čo povedať.

Po druhé: vedel to povedať.

Po tretie: ako vynikajúci psychológ poznal dušu poslucháčov. Neutápal sa vo všeobecnostiach. Zachytáva živú realitu, objavuje tajomstvá duše. Poslucháčstvo mu pritakáva, čuduje sa, tleska. Aby obnažil zlobu, pomáha si iróniou a sarkazmom. Ján bojuje proti sociálnym nespravodlivostiam, proti prepychu a žiadostivosti po majetkoch. Dav to rád počúva, hoci nie je o nič menej žiadostivý ako tí, čo sa týchto majetkov zmocnili prví. Správa sa ako revolučný štváč: „Jestvujú muly,

ktoré sa prechádzajú ulicami naložené šťastím a bohatstvom, a Kristus zomiera od hladu pred ich dvermi..." Takto teda! Nie je to celkom slušné!

Chýr o ňom prenikol až do Carihradu. Samozrejme, hlavné mesto si môže robiť nárok na to najlepšie, pri vlastňuje si elitu. Všimlo si ho. No aby si mal úspech v Carihrade, nestačí ti len svätosť a rečnícke umenie. Tušil to Ján? Sotva. Bol presvedčený, že jeden človek je schopný obrátiť celý národ. Nejaký národ možno, ale nie Carihrad. Dvor má svoj štýl života, ktorého sa nezriekne ani kvôli Bohu, ani kvôli svätým. Dvor potrebuje žiarivé figúrky, nie reformátorov. Všetci takíto sa raz poučia, že sú len drahocenným nábytkom v salóne. Kto to nepochopí, odchádza do vyhnanstva alebo na šibenicu. Pes a človek sa nedajú odohnať od svojho sladkého šťastia.

Roku 397 zomrel carihradský metropolita, smutná priemernosť, ktorá nastúpila po vyhnanom Gregorovi. Naziánskom. Všemocný minister Eutropius, inak eunuch, chcel mať Jána za nástupcu. Potrebovali na to chytráčenie, aby ho dostali do Carihradu. Carihradu totiž táto vynikajúca vlastnosť nikdy nechýbala. Zaskočili ho a priviedli do mesta. Stal sa prvým biskupom Ríše. Ba aj dvorným kazateľom. Postavenie, po ktorom horúčkovite túžia všetci niktoši.

Najprv si všimol, kam to vlastne zapadol. Pýtal sa, po čo prišiel. Mal veľký pocit zodpovednosti.

Začal ako všetci čestní, najprv obnovou samého seba. Z biskupského paláca povyhadzoval všetok prepych, ktorý tam nahromadil jeho predchodca. Stravoval sa veľmi skromne a jedol vždy sám. Žil osamotene „ako kyklop“ – píše Paladius. Prestali slávnostné audiencie, hostiny a zábavy. S tým aj falošné prípitky, v ktorých sa vynášajú až ku hviezdám hodní i nehodní. Takto mnohí zabudli na svoju cenu, lebo už nemohli o sebe počuť lichotivé slová, vyslovené verejne, pred slávnostným

zhromaždením, v elegantnej spoločnosti. Prekliaty kláštorník!

A čo horšie, pozýva si kňazov, navštevuje ich, žiada to, od čoho si už odvykli: duchovný život, disciplínu, odovzdanosť do vôle Božej, neúnavnú apoštolskú prácu, bezúhonný život... Vari sa zbláznil? A pritom je neúprosný, tvrdý, takmer ukrutný. Nevystupuje v rukavičkách, diplomaticky. Skutočne nevhodný a neželateľný človek, dokonale schopný, aby ho znenávideli!

Z prostriedkov, ktorými disponuje, stavia nemocnice, domčeky pre chudákov. Hrmí proti herézam a proti tvrdohlavým heretikom si volá na pomoc aj políciu. Zvlášť rozladený je proti židom. Pravý antisemita! Čudné, ale bolo to tak!

Má veľa kázní, často aj dva razy do týždňa. Nie je už taký bezprostredný ako kedysi v Antiochii, no kázne si vypracúva dokonale. Tu je zasa kvetnatejší. Poslucháči ho obdivujú a súčasne na neho nadávajú. Vzrastá proti nemu odpor. To ho hnevá, a preto sa im stavia navidomoči na odpor. Vtedy sa aj tie najkrajšie kázne stávajú zvadou s publikom. Bezohľadne šlahá hýrivý život vyššieho úradníctva. Jeho morálne požiadavky provokujú dokonca biskupov a kňazov, ktorí verejne hovoria „proti odpornému mníchovi“. Citlivejší a väčšmi zasiahnutí pomýšľajú už aj na jeho odstránenie. Dvor je prestrašený. Cisára sa to veľmi netýka, veď je tu aj tak len nulou. Skutočným vladárom je cisárovná Eudoxia, ktorá sa len trochu líšila od Herodiady.

Skutočný konflikt vyvolal minister Eudoxie, ktorý chcel zrušiť právo azylu kostolov, ktoré tieto práva zdedili po pohanských chrámoch. Paradox je v tom, že azyl neskôr sám potreboval. Podarilo sa mu utiecť do chrámu a tam sa chytiť oltára. Potom sa ho už nikto nesmel dotknúť.

Ale nikto mu nesmel ani pomôcť. Po niekoľkých

dňoch opustil kostol. Chytili ho, odsúdili a sťali. Ján mal pri tejto príležitosti dve kázne. V prvej sa vysmial veľkosti tohto sveta. Teraz si všemocný a o chvíľu bezmocný! Dnes si minister a zajtra prídeš o hlavu. V druhej odsúdil chamtivosť po cudzom majetku, plienenie, nemravnosť. Cisárovná bola presvedčená, že naráža na ňu. Začalo to byť nebezpečné. A boli to kázne, aké Carihrad už nepočul. Ktosi zapísal: „... ako nočný sen, z ktorého sa všetko rozplynulo, keď svitol deň. Jar, po ktorej všetko uvädlo.“

Rozhorčenie rástlo, no všetko akosi ešte šlo svojou cestou, kým nezačali do toho strkať svoje prsty dvorné dámy. Kým bude jestvovať ľudské plemeno, ony budú vždy tým najmocnejším vojskom.

Roku 402 prišiel do Carihradu alexandrijský patriarcha Teofil. Neprišiel na výlet, ale pozvali si ho, aby sa za čosi ospravedlnil. Čiže – vinník! Všimli si, že sa často zdržiava medzi dvornými dámami. A nato z čista jasna zvolá akési zhromaždenie, nezákonný cirkevný snem, ktorý potom vošiel do dejín pod menom „snem pod dubom“. Z obžalovaného sa stal žalobca a odstránil Jána z carihradského stolca. Bolo to v Chalcedóne v auguste roku 403. Ján musel odísť do vyhnanstva do Bitýnie. Ľud bol prekvapený. Slabošský cisár podpísal rozhodnutie snemu. Neprijemný mních bol odstránený!

Stalo sa však čosi, čo celkom zmenilo situáciu. Podaktorí vravia, že nastalo zemetrasenie, iní, že milostivá cisárovná porodila mŕtve dieťa. Všetci v tom videli Boží trest za krivdu spáchanú na svätom biskupovi. Dvor odvolal podpis a Ján sa vrátil do Carihradu.

Nijaká rozmarnosť netrvá dlho, no hneď po nej nasleduje iná. Ján má zasa kážeň, drviacu, no oprávnenu. V bezprostrednej blízkosti katedrály postavili cisárovnjej pomník zo striebra. Oslava bola nevídaná, slávnosti

prerástli v ozajstné pohanské orgie. Zrušili bohoslužby v katedrále. Pochopiteľne, Ján Chryzostom zasa vzplnul. Z pomsty ho cisárovná zasa odstránila z biskupského stolca. Vzápätí vypukli nepokoje, bitky po kostoloch. Aby cisár upokojil situáciu, nariadil v júni 404, aby sa Ján stratil, a to do akéhosi zapadákov na úpätí Taurusu. Tam zotrval tri roky. Zaujímavé na tom je, že ho dala cisárovná zatknúť práve na Veľkú noc, keď slúžil slávnostnú liturgiu!

Dozvedeli sa o ňom jeho ctitelia z Antiochie. Svätého muža navštevovali celé zástupy, prinášali mu dary, prejavovali spoluúčasť. Všade sa hovorilo len o ňom, na plné ústa. Niektorí biskupi vymodlikali od cisára rozhodnutie, ktorým ho zahnal ešte ďalej, do púštnej osady Pithyus na Kaukaze, pri východnom pobreží Čierneho mora. Zničený, chorý, nevládny – na ceste podľahol. Na miesto vyhnanstva nedorazil. Zomrel 14. septembra 407. Jeho posledné slová, ktoré vyslovil, boli: „Vďaka Bohu za všetko!“

Ján Chryzostom je veľkou postavou cirkevných dejín. V prvom rade – bol veľkým kazateľom! Z trinástich veľkých zväzkov jeho zobraňovaných diel deväť ich obsahuje jeho kázne. Sú dosť pestré, katechetické, dogmatické, morálne, asketické, polemické, liturgické. Písali ich stenografovia. Vedel však aj výborne improvizovať.

Jeho ďalšie spisy majú zväčša praktické zameranie. Jeho najvydarenejším dielom je „Rozhovor o kňazstve“ v šiestich knihách. Písal aj o panenstve a o tom, ako majú rodičia vychovávať svoje deti. Významný je jeho spis proti tým, čo napádajú rehoľný stav. Má aj veľa listov, spolu 236. Zo všetkých spisov vyžaruje rozsiahle vzdelanie, mocný duchovný dynamizmus, ozvena, ktorá sa ponorila do Boha, vzlet a žiarivá presvedčivosť.

Na svätcov sme sa zvykli pozeráť ako na voskové figuríny, ako na ľudí bez pokleskov, vždy v nepocho-

pitelnom sväteckom nadšení. Tohto sa musíme zbaviť. Každý svätý nosí v sebe hlboké stopy človeka, nikto z nich nie je anjel. Sám Ján hovorí, že mal náklonnosť k slávybažnosti, že ho vedelo hlboko raníť nepochopenie, že sa hneval, keď mu protirečili. Je to také sympatické nájsť na svätcovi nejakú tú chybičku! Ktosi povedal, že by to bolo zaujímavé čítanie, keby niekto napísal knihu o slabostiach svätcov. Ktovie, možno sa niekto nájde!

Svätci sú však ľudia a ich veľkosť spočíva v tom, že sa z celej duše oddávajú Bohu, a tak láska k Bohu a k ľuďom spaľuje v nich prirodzené slabosti a sklony. Z celej sily bojujú proti hriechu, poblúdeniu, očisťujú seba a posväcujú iných. Všetky sily bezvýhradne dávajú do služby Bohu a ľudským bratom.

Takýto bol aj Ján Chryzostom. Všetky svoje veľké schopnosti vzdelaného a šlachetného človeka vložil do služieb Boha a Cirkvi. Takíto ľudia vedia, že neúspech nemusí znamenať stratu. Tento muž žiari cez priestory a časy. Bojoval ako lev. Je trápnuou tragédiou, že najväčšími ho prenasledovali bratia biskupi. Byť však prenasledovaný pre Boha, pre záchranu Cirkvi – je vynikajúcou obetou života! Oveľa väčšou než rýchle mučeníctvo.

Dejiny ho obdarili titulom „Zlatoústý“. Mal zlaté ústa. Toto zlato však prýštilo zo zlatého srdca, ktoré po celý život tlklo Božie melódie. O tom svedčia jeho kázne a každé jeho napísané slovo. Veľkosť tohto ducha nemohli zotročiť ani autoritou, ani postavením, ani peniazmi, ani prenasledovaniami. Takíto ľudia poznajú hodnotu vecí a nevedia poprehadzovať stupnicu hodnôt. Prechádzali sa po nebi tak, ako sa chodí po zemi. Pravda, trochu pokrytí prachom, no predsa čistí. A každý deň – čistejší.